

Review/Recension

KJELL BOHLUND
DEN OKÄNDA ASTRID
LINDGREN
Åren som bokförläggare
och chef

Stockholm: Astrid Lindgren Text, 2018
(230 s.)

Förläggare kan vara ett av bokbranschens mest glamourösa och utåtriktade jobb. Ändå kan man fråga sig hur många av den svenska efterkrigstidens förläggare en bokintresserad allmänhet överhuvudtaget kan namnet på? Säg att det är fem stycken: representanter för det anrika som Eva Bonnier och "Nobelprisförläggaren" Dorotea Bromberg, radikaler och *enfant terribles* som Bo Cavefors och Carl-Michael Edenborg, branschnestorer som Per Gedin. Gemensamt för dessa personer är att de alla lever och är mer eller mindre verksamma idag, ty få är de förläggare som går till (bok)historien – inte ens av dem som delar namn med sitt förlag. Är det förläggarens öde att vara välkänd i branschen under sin samtid, för att sedan snabbt falla ur det kollektiva minnet? Till skillnad från sina författare lämnar ju förläggarna sällan särskilt många egenskrivna böcker efter sig.

Ett sätt att motarbeta förläggarnas orättvisa öde och att konsekra deras gärning genom det de själva kan bäst, är publicerandet av förlagshistoriker, förläggjarbiografier, vänböcker och dylikt. Här blir det dock ofta branschanekdoter, goda historier och reproduktion av självframställande storytelling som får exponera och förklara en persons betydelse för litteraturhistorien. Bäst i den internationella klassen när det kommer till att skriva böcker om den egna verksamheten och dess nyckelpersoner, är nog bokförlaget Penguin som i ständiga jubileumsutgåvor och biografier med titlar som *The Story of Allen Lane, the Founder of Penguin Books and the Man who Changed Publishing Forever* (2005) bygger vidare på sin egen mytologi och sitt varumärke. I fallet Allen Lane och Penguin har mytbildningen ofta blivit starkare än historien.

©2019 Malin Nauwerck. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 3.0 Unported License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>), permitting all non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Citation: Barnboken - tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken - Journal of Children's Literature Research, Vol. 42, 2019 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v42i0.429>

Kjell Bohlund, själv före detta förlagschef på Rabén & Sjögren, gör i *Den okända Astrid Lindgren. Åren som bokförläggare och chef* (2018) på många sätt tvärtom. Istället för att dra fram en person ur kulisserna och ställa den på scen får han leta bortom Lindgrens offentliga persona – ”den där Astrid Lindgren” som hon själv sa – för att kunna berätta något om den yrkesperson som under en kvarts sekel arbetade på Rabén & Sjögren. För vad skilde förlagsarbetaren Astrid Lindgren från den offentliga personen? Vilka konkreta former tog sig Lindgrens stora insats för svensk barn- och ungdomslitteratur under dess guldålder? Och vad innebar det egentligen för ”en av de skickligaste förläggarna i den svenska förlagshistorien” (7) att hennes eget författarskap överskuggade andra författares? Detta är frågor som Bohlund söker besvara, men han beskriver också i förordet att det inte helt enkelt har låtit sig göras. Det fanns för Lindgren inte någon vinst i öppenheten och hon såg själv till att det inte skrevs så mycket om hennes förlagsarbete. Många spår slutar, menar Bohlund, vid en stängd dörr.

Det vore förstas fel att säga att Lindgrens betydelse för svensk barnboksutgivning hittills har varit helt okänd, men samtidigt var hennes gärning som barnboksredaktör och, som Bohlund skriver, i praktiken förläggare och chef, länge obeforskad. Först när Helene Ehriander började undersöka korrespondensen mellan Astrid Lindgren och Rabén & Sjögrens författare, började denna gärning kommuniceras mot allmänheten. Bristen på material har tvingat Bohlund att lägga pussel, och i detta pussel utgör Ehrianders arbete, liksom Bohlunds eget yrkesliv och relation till Astrid Lindgren viktiga pusselbitar. Men den möda som Bohlund utöver detta har lagt ner för att samla fler bitar går inte att ta miste på. *Den okända Astrid Lindgren* är inte bara en berättelse om Astrid Lindgrens roll i svensk bokhistoria, utan en förlagsvetenskaplig studie av barnboksutgivningen under tre formativa decennier, med Rabén & Sjögren och Astrid Lindgren som nav. Bohlund rör sig hemtamt mellan allt ifrån intervjuer och korrespondens till försäljningssiffror, vilket gör boken på samma gång personligt målände och handfast konkret, med Lindgrens efterlämnade minnesanteckningar inför en intervju på ena sidan, ett föredömligt tydligt utgivningsdiagram på den andra och en punkterad lista över beslut som förklarar Rabén & Sjögrens framgångar på den tredje.

I *Den okända Astrid Lindgren* finns överhuvudtaget minst lika mycket att hämta för bokhistoriker och litteratursociologer som för barnboksforskare och Lindgrenkännare. Det gäller inte minst för bokens inledande kapitel där Rabén & Sjögrens bildande och ge-

nombrott tecknas i snabba drag. Bohlund skriver oupphörligt läsbart och intressant, även om boken för en forskare hade blivit ännu mer användbar med ett tydligare notsystem. Det gäller bland annat Lindgrens egna utsagor som ibland lite retfullt saknar utskrivna källa.

Som Bohlund visar står Rabén & Sjögrens genombrott i direkt relation till Astrid Lindgrens framgångar som författare, men även till hennes insats som redaktör. Under Lindgrens år på förlaget ökar barnlitteraturens status markant, vilket till exempel syns i hur "vuxenförfattare" plötsligt börjar delta i Rabén & Sjögrens omtalade barnbokstävlingar. Likaså kan många andra bokhistoriska skeenden kopplas till Astrid Lindgren, från branschinnovationer som samtryckets genomslag i utgivningen av bilderböcker, till hur Sverige – tidigt på bollen efter andra världskrigets begränsade barnboksutgivning i Europa – fick en ledande roll som barnboks nation utomlands.

Nio av de 20 mest översatta svenska författarna 1965–1969 var barn- och ungdomsboksförfattare, och de flesta utgivna på Rabén & Sjögren. Inger och Lasse Sandberg och Hans Peterson toppar listan under denna tid, brädade endast av August Strindberg och, symptomatiskt nog, Lindgren själv. Spåren av efterkrigstidens guldålder för barnboken syns, som Andreas Hedberg visat i rapporten "Svensk litteraturs spridning i världen" (2019), fortfarande i samtidens listor över de mest översatta svenska titlarna. För den som önskar en ännu djupare inblick i spridningen av svenska barnböcker utomlands rekommenderas en yrkeslivskildring från en annan "nodperson" i dessa sammanhang: Lindgrens egen "hemliga agent" Kerstin Kvint och hennes *Astrid och jag. 50 års arbetsliv* (2019). I kapitlet om Astrid Lindgren och tecknarna ger Bohlund en motsvarande konkret (och rätt nedslående) inblick i illustratörernas ställning under denna period, och även här finns det i antologin *Astrid Lindgrens bildvärldar* (redigerad av Anette Almgren White och Helene Ehriander, 2019) möjlighet att vidare fördjupa perspektiven för den som önskar.

När *Den okända Astrid Lindgren* utkom förra året var det en emotsedd bok, och en del uppmärksamhet fick det faktum att Lindgren satt på "dubbla stolar", samt det obekymrade förhållningssättet till jäv – till exempel i juryarbetet i Rabén & Sjögrens pristävlingar och i Lindgrens frikostiga utdelande av lektörs- och översättningsuppdrag till släkt och vänner. Att Bohlund ganska utförligt beskriver konflikter med förlagets andra författare som Edith Unnerstad och Lennart Hellsing ger en stundtals välbehövlig respit från en förhärskande och ibland ogenomtränglig bild av Lindgren som övermänskliga, underbara och älskade av alla, med oändlig kapacitet. Samtidigt skulle bilden förstås inte ständigt reproduceras om det inte låg nå-

gonting i den. De insatser som Lindgren som redaktör och förläggare gjorde för svensk barnlitteratur var enastående – och hon gjorde det på halvtid.

Förklaringen till hur detta var möjligt finns nog både i Lindgrens person och den historiska kontexten, men en viktig insikt som följer på läsningen av *Den okända Astrid Lindgren* är att författandet och förlagsarbetet för Lindgrens del inte bör ses som stående i konflikt med varandra. Många, inte minst Hans Rabén själv, förvånas över att Lindgren så länge stannar kvar på förlaget, men läsaren anar att det fanns ett utbyte mellan rollerna som förläggare och författare. Förläggaren Astrid Lindgren kunde använda sitt eget författarskap för att främja andras och barnlitteraturen i stort. Författaren Astrid Lindgren befann sig genom förläggjarrollen i centrum av det barnlitterära fältet – en roll som dessutom gav henne full kontroll över sina egna böcker.

Var redaktörskapet för Lindgren en "intellektuell lek" som har föreslagits av forna kollegor som Marianne Eriksson? Kanske fanns det ett sådant element – inte minst när Lindgren välment men klåfingrigt skriver om en författares första kapitel såsom hon själv vill ha det – men var Lindgrens position alltid lika suverän? Den sprakande brevväxlingen med Lennart Hellsing i kapitlet "Kungen och drottningen bråkar" pekar i alla fall på möjligheten att Lindgrens roll som förläggare, hennes arbete med andras författarskap, också var ett sätt att fördjupa och vässa det egna. De insikter hon på olika håll uttryckt om hur en barnbok bör vara – "bra", "konstnärligt fri", "skriven för barn och inte för vuxna" – kan kopplas till erfarenheterna från både förlagsarbetet och författandet. Hur Lindgrens alternerande mellan roller relaterar till det faktum att hon var sin egen redaktör – sitt " eget solsystem" med Alf Prøysens ord – återstår emellertid att ta reda på.

Trots att förlagsutbildningar idag finns på flera svenska universitet är redaktörens arbete och inflytande fortfarande ett ganska underforskat område i Sverige. I *Den okända Astrid Lindgren* finns dock flera belysande exempel på vilka praktiska former Lindgrens redaktörsarbete tog sig och vilka konsekvenser det fick för de böcker som publicerades eller inte publicerades under hennes tid på förlaget. Förslagen på redigering, liksom refuserna är även intressanta för att de speglar Lindgrens konstnärliga credo och syn på sådant som barnperspektiv, omfång, stil och ordval.

När det kommer till kommunikationen med författare lyfter Bohlund fram en strategi som Lindgren ofta använde, nämligen den av att vända på rollerna. De förtroliga och personliga breven avslutas

ofta med att Lindgren ursäktar sig och ber om sympatier för att hon tvingats komma med kritik. Bohlund tolkar dessa avslutningar som ett utslag av konflikträdsla, men de kan också ses som ovanligt smart "författarvård", för att använda en term från bokbranschen. Det är inte alla etablerade förläggare som prioriterar att avsätta tid för att rädda ansiktet på en refuserad författare, eller på att få en mindre etablerad författare att känna sig utvald. Lindgren kostade dock på sig denna omsorg och prestigelöshet, vilket sannolikt lönade sig och stärkte hennes anseende ytterligare.

Lindgren slutar på Rabén & Sjögren 1970, ungefär samtidigt som den politiska barnboken får sitt genomslag med titlar som Annika Elmqvists *Sprätten satt på toaletten* (1970) och programförklaringar av Sven Wernström i *Ord och Bild* och *Bibliotek i Samhälle* (BiS). Att den samtida barnboken idag har gått varvet runt och tagit upp arvet från 70-talet, är en bekräftelse på att den tidsepok som levandegörs i *Den okända Astrid Lindgren* sedan länge är förbi. Bohlund skriver mycket ödmjukt att historien om Lindgrens tid på Rabén & Sjögren "kan läsas som en nostalgisk skildring utan relevans för bokmarknaden idag" (208) men det är knappast sant. "Författarförläggaren" som fenomen på bokmarknaden är till exempel ständigt relevant. Som sådan är Lindgren i gott sällskap av till exempel Virginia Woolf, men en annan intressant parallell är den som går att dra mellan Lindgren och samtidens självpublicerande författare.

Hur barnboks-förlagen förhandlar smalt och brett, kommersiellt och svårsålt är också en ständigt aktuell diskussion som i *Den okända Astrid Lindgren* skildras ur ett nyanserat perspektiv. Ibland kan påtryckningar för det kostbara generera en klassiker av Lennart Hell-sing och ibland har Rabén & Sjögrens författare ett och annat att lära sig av Enid Blyton. Bohlunds skildring av en pragmatisk och kommersiellt medveten förläggare tillför något till bilden av Lindgren, och kan eventuellt också sätta hennes eget författarskap i ett intressant ljus – även om Lindgren ju själv knappast behövde bekymra sig över att hennes böcker inte skulle sälja.

Bokmarknaden drivs av berättelser och myter: om författare, om böcker, om förläggare. *Den okända Astrid Lindgren* bekräftar tydligt en stående regel om författares och förläggares "mediala kapital", nämligen att även om en stjärnförläggare kan uppfattas nog så intressant, till och med mer intressant än sina författare, så har en riktig stjärnförfattare, som Lindgren, alltid mer medialt kapital, eller intresse, än en förläggare – och alla andra kollegor. Denna regel är lika giltig nu som för 60 år sedan, och en samtida författare som kan jämföras med Astrid Lindgren i detta avseende – liksom i sin mångsidighet, i sin

självframställning, i sin förmåga att förena det kommersiella med det kvalitativa – är Margaret Atwood, som liksom Lindgren ofta ofrivilligt stjal showen i vartenda projekt hon deltar i.

De perspektiv som *Den okända Astrid Lindgren* ger på samtidens bokbransch leder tillbaka till frågan om varför förläggarens och redaktörens ofta avgörande betydelse för bokproduktionen fortsätter att vara både okänd och oerkänd. Ett svar finns förstås i att varken förlagen eller författarna gynnas av att förläggarens roll överskuggar författarens. Att förlagsarbetarnas insatser ofta har spelats ner är dock något att tänka på idag när utgivningsplattformar utan professionella redaktörer och förläggare är på framväxt. Författaren lever, men i värsta fall är förläggaren och redaktören så som vi känner henne inom några år kanske död?

Tack vare att Astrid Lindgren även hade en "okänd" sida som redaktör och förläggare, och tack vare Kjell Bohlunds gedigna arbete med att tillgängliggöra denna sida – allsidigt och bortom de goda historierna, branschankedoterna och "den där Astrid Lindgren" – finns nu emellertid en riktigt läsvärd berättelse som visar precis hur avgörande förlagsarbetet kan vara för litteraturen.

*Malin Nauwerck
Fil. dr i Litteraturvetenskap
Uppsala universitet*